

RZEMIEŚNIK (293) *sb m*

rzemieśnik (141 + errata), **rzemięśnik** (66), **rzemieslnik** (43 + errata), **rzemieślnik** (36), **rzemięślnik** (6), **rzemięślnik** (1), [**rzemiestnik**]; rzemieśnik *Mymer*¹ (3), *LibLeg*, *SeklKat* (2), *RejKup*, *Diar*, *LubPs*, *RejWiz* (7), *Leop* (4), *OrzRozm* (2), *GórnDworz*, *BielSat* (4), *BielSpr* (8), *ModrzBaz* (19), *BielRozm* (6), *GórnRozm* (4), *Calep* (9), *GrabowSet*, *GrabPospR* (5), *RybWit*; rzemięśnik *BielKom*, *GliczKsiąż* (22), *SarnUzn*, *RejAp* (2), *RejZwierc* (8), *StryjKron* (4), *CzechEp* (3), *SkarKazSej*, *KlonFlis*, *KlonWor*; rzemieslnik *Oczko*, *KochPs*, *BielSjem* (4), *JanNKar*, *PowodPr*; rzemieślnik *Murm* (2), *BielŻyw*, *RejRozpr*, *KromRozm III*, *KrowObr* (4), *UstPraw* (2), *WujJudConf*, *Strum*, *ReszPrz* (2), *ReszHoz*, *WyprPl*; rzemieśnik : rzemięśnik : rzemieslnik : rzemieślnik : rzemięślnik : rzemięślnik *GroicPorz* (-:-:2:5), *BibRadz* (7:1), *BielKron* (17:13), *Mącz* (16:1:-:1), *BudBib* (6:3:-:3:6), *SkarŻyw* (9:1), *GostGosp* (-:-:4:9), *WujNT* (4:1), *SarnStat* (-:-:29:1), *SkarKaz* (2:2), *CiekPotr* (errata:-:errata cytuje:-:1).

Oba e jasne.

sg *N* rzemieśnik (64). ◇ *G* rzemieśnika (18). ◇ *D* rzemieśnikowi (8). ◇ *A* rzemieśnika (17). ◇ *I* rzemieśnikiem (8); -em (2), -(e)m (6). ◇ *V* rzemieśniku (1). ◇ *pl N* rzemieśnicy (77 + errata). ◇ *G* rzemieśników (43); -ów (5), -(o)w (38). ◇ *D* rzemieśnikóm (18); -óm (5), -om (1), -(o)m (12); -óm : -om *SarnStat* (5:1). ◇ *A* rzemieśniki (19), rzemieśnik(o)w (3); -(o)w *LibLeg*; -i : -(o)w *BielKron* (2:1), *StryjKron* (1:1). ◇ *I* rzemieśniki (8) *OrzRozm*, *BielKron* (3), *ModrzBaz*, *SkarŻyw* (2), rzemieśnikami (2) *StryjKron*, *ReszPrz*. ◇ *L* rzemieśnikoch (4), rzemieśnikach (2), *skrót* (1); -och *GroicPorz* (2), *BielSpr*; -ach *BielSat*; -och : -ach *ModrzBaz* (1:1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. Człowiek zajmujący się rzemiosłem (także artystycznym), rękodzielnik, wytwórca przedmiotów użytkowych; *artifex* *Murm*, *Mymer*¹, *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *JanStat*, *Cn*; *faber* *PolAnt*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *opifex* *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Cn*; *mechanicus* *Calep*, *JanStat*, *Cn*; *fabricator*, *operarius* (*homo*) *Mącz*; *demiurgus* *Calep* (293) : *Murm* 179, 180; *Artifex*. *handwercklman*. *Rzemieslnik*. *Mymer*¹ 13v, 13, [45]; *BielŻyw* 158; *Czełfarz* *Thur*. *połlal dwv Baschv kv Bvdzinyv asniny rołlicznich rzemieśnykow Budownykov dla budowania kołtownego Zamkv budzinskyego LibLeg* 11/13; *Wólák wiesz że rzemieślnik káždy Potrzebuie płacey zázwdy RejRozpr* A3v; *przekletyto [!] człowiek ktori chwali za boga vczinek rzemieślnika SeklKat* Ev, A4; *RejKup* 14v; *Diar* 80; *BielKom* F6; *yákoby ludzye żywi byli przez rzemyęśnikow? GliczKsiąż* G5v; *Y owólsem łam pan Kriřtus będąc bogyem nye mógł fie obydz bez rzemyęśnikow GliczKsiąż* G6, G5v [2 r.], G6 [5 r.], G6v [2 r.], G7 [2 r.], G8, H3v, H4v [2 r.] (21); *LubPs* A5v; *RZemiesłnicy/ y wólzyfcy w połpolitołci Mieřzczánie/ powinni połłufzni być zwierzchnołci Ráđzieckiey GroicPorz* f4, f4, k4, mm2v, mm3, nn2; *wólzyfcy fię ku martwym/ niemym/ głuchym/ y ślepym Obrazom náklonili/ ktorich rzemiesłnicy nadziáłáli KrowObr* 117, 110, 111; *Bowiem káždy Rzemieśnik iednym křtałtem kuie/ [...] á Słofarz piłuie. RejWiz* A8v, 147 *marg*, 162v *marg*, Dd2; *Leop Ex* 36/4, 3.Reg 7/14, *Ier* 29/2; *Bráctwá wólzelákich rzemiesłnikow/ ktore łá ku łzkodzye połpolitey/ zkládamy ninieyřzym Seymem. UstPraw* F4, A2; *Oddáli potym pienádze murářzom y rzemięśnikom BibRadz* 1.Esdr 3/7, 4.Reg 22/5, 1.Par 4/14, *Bar* 6/7, *Act* 19/24, 37; *řzadko tho džiř naydzieřz/ áby kthory Křiádz vbogá dzieweczkę zá muž*

wydał/ áby Rzemieśniká zálózył *OrzRozm* H2, P4v; Wezwał tedy Moizełz Befelehel y Ooliábá/ rzemieśniki od Bogá vřtáwione *BielKron* 35v; Są teź tam [*w Laponii*] rzemieśnicy między imi/ którzy igiełkami wyfzywáią řzáty złotem. *BielKron* 294v, 34v *margin*, 35v, 64v [2 r.], 69v, 76 (23); Artificiosus, Dobry rzemieslnik/ álbo foremny/ Miřterski *Mqcz* 17a; Lanarius, Knap/ rzemieśnik który welną robi. *Mqcz* 183c; Operae pluraliter, Rzemieśnicy. *Mqcz* 264d, 16d, 113a [2 r.], 264c [2 r.], d [2 r.], 265a (16); *SarnUzn* B; *RejAp* 177; *GórnDworz* Ii7v; Zmowią řie Rzemieśnicy zřzedwřzy řie do cechu/ Máło pieniędzy w řkrzynce/ máło mamy w miechu. *BielSat* C3, C, C2v, C3; Bo fortuny trzeba źeglarzowi/ oraczowi formánowi/ tákźe y káždemu rzemieśnikowi *RejZwierc* 22, 103v, 111v, 146, 156v; RZemieśnicy y Drabi ku řpráwie woienney którzy řá potrzebni á kthorzy niepotrzebni mamy báczyć *BielSpr* 2v; bo miewáli [*Rzymianie*] ná ten czás w woyleńce rozmáite Rzemieśniki/ Ciele/ Kowale/ Málárze/ Slořárze/ Płátnerze/ Bárwierze/ Lekárze y innych wiele/ którzy czynili te rzeczy ktorých było potrzebá *BielSpr* 9, 2, 2v [2 r.], 66v; *WujJudConf* 51v; y pořtánowił [*Dawid*] rzemieślniki co rzeźá kámienie gránowite ná budowanie domu Boźego. *BudBib* 1.Par 22/2; Ale to co w ręku wrobią [*tj. posągi boźków*]/ ieřt przekłete ták řámo iáko y rzemieśnik iego [*qui fecit illud*] *BudBib Sap* 14/8; Bálwáná leie rzemieślnik/ á złotnik złotem powłoczy iy/ y (kuie náń) řrebrne łáncuchy rzemieślnik. *BudBib Is* 40/19; Złotnicyć y rzemieśnicy wrobili ie [*bałwany*] *BudBib Bar* 6/44, 1.Reg 5/18, 2.Esdr 2/16, *Sap* 14/1, 10, *Is* 3/3 (14); *Strum* D4v; Pořpolicie řie to zachowuie/ iż ktorzyby rzemieśnik zábił plá/ ten rzemiosłá muři przeřtác robić *ModrzBaz* 6v; Tá k tedy krew řláchecka przodkow twych/ czyni cie řláchćice^m/ iáko krew rzemieśniká czyni řyny iego rzemieśniki *ModrzBaz* [41]v, 6v *margin*, 34, 35v, [41]v [2 r.], 45v (12); *Oczko* 8v; Kámień od rzemieślników niedbálych wzgardzony Ná kát czelny ieřt włozony. *KochPs* 178; Z Čzytánia řywotow řwiętych Boźych/ to ná czym ieřt zbáwienie nářze narychley mieć/ to ieřt poznác Paná Bogá y rozmilowác řie go rychley moźem. bo iż go tylo potym co czyni/ iáko rzemieśniká po roboćie/ [...] poznáwamy *SkarŻyw* A3, 74, 305, 490, 589 [2 r.]; Pořláł potym po Rzemieśniki do Greciey/ y zmurowáł Cerkieř Bohorodzicy *StryjKron* 165, 140, 155; Bo mię rodzicy z młodu niechćieli mieć rzemieśnikiem: á zwłářczá mátká: ále ráczey křiędzem *CzechEp* 64, 87 [2 r.]; *BielSjem* 24; YVź zářie Rzemieśnicy máią teź řwe řpráwy/ Gdy řie zeydá do cechu řtrzegá řwey vřtáwy. *BielRozm* 16, 10, 19 [3 r.]; *GórnRozm* L3v [3 r.]; Artifex – Miřtrz. rzemieřznik. *Calep* 98b; Banausus – Rzemieřznik, wřzeliaky ktori robote mą od ognia. *Calep* 123a; Mechanicus – Rzemieřznik. *Calep* [644]b, 94b, 304a, 415b, 964a; Káždemu rzemieřlnikowi czynu [*tj. materiału*] przyczynić: kędy Będnarz/ tá m drzewá řuchego *GostGosp* 32; Przy leřiech drzewem robiące rzemieřlniki gromadź káždy. *GostGosp* 154, 14 [2 r.], 32, 96, 128, 140; Wprzó d koniá ćwiczonęgo: rzeczy drobnę potem Spráwim v rzemieřlników/ iuź z mnieřřzym kłopotem. *WyprPl* A3v; *WujNT* 56 *margin*, *Act* 19/38; zdáło mi řie [...]/ máiąc ieřcze potemu rzemieřlniki/ wyřác przynamnię ty Polćczyznę nowá/ Kárákter dwóy Polćki *JanNKar* A3v; A ieřli kto niezwyřzány m obyczáiem y formá zechce od rzemieřlniká co mieć/ ono niech tá k pláci/ iáko z rzemieřlnikiem będzie mógl zmówić. *SarnStat* 287, 40, 270 [3 r.], 272 [2 r.], 285 [2 r.], 285 řp, 286 (21); móglby Krol Ie⁸⁰ M. rořkazác/ pořtáráć řię o rzemieřniká dobrego/ ktorzy [...] będzie vřtáwicźnie robił ármáturę *GrabPospR* L, L3v [2 r.]; Kto ná vboğá mátkę/ [...] ná Iozephá rzemieřniká pátrzy: niech drugie oko ná oycowřki ie⁸⁰ [*tj. Chrystusa*] rodzay obroći *SkarKaz* 484a, 483b; *SkarKazSej* 660b; *KlonFlis* E4v;

KlonWor 27; *RybWit* B3v; [á iáko dobry rzemieśnik gdy widzi iáki kámién porzucony [...] bierze y oćiefzywa y gładzi *SkarŻyw* 1585 670; *SzczerBlus* 129; Rzemiestnicy – w tym mieście rzemieśników jest 236 *LustrMaz* II 190].

rzemieśnik czego (6): Tegoż czáfu włączá fię rozruch niemáły w oney fękcie. Abowiem niektery imieniem Demetryus złotnik/ ktory robił kościoły frebne Dyanie/ czynił niemáły pożytek rzemieśnikom. Ktore zebrałszy/ y ine ktorzy byli tákowychże rzeczy rzemieśnicy/ rzekł: [...] *BibRadz Act* 19/25; wípomina Moifes Tubalkaina być pierwszym kowalem y rzemieśnikiem kruzcu zeláznego. *StryjKron* 16; Cerdo – Wfzeliaki rzemieśnik plugaweiroboti, garbáři. *Calep* 182b. Cf »rzemieśnik rzemiosła«.

rzemieśnik koło czego (1): Faber – Rzemiesnik wfzeliaky koło twardei roboty, iaki iest kowál, słołszarz, czieslia, muliarz. *Calep* 402a.

W porównaniu (1): tyś [*Chryste*] vrobił niebo y ziemię y co ná nich iest/ á ták fię ná náłz przykład pokornie iáko ieden rzemieśnik vbogi/ poniázł. *SkarŻyw* 245.

W połączeniach szeregowych (17): W myełcye też mąż/ nyewyáftá/ ftáry/ młodj/ kupyec/ rzemyełnik/ robotnik/ oracz/ rozne myełcá/ dołtoyełftwá/ y powinowáftwá máyá *KromRozm III* F7v; *RejWiz* Cc6v; *Leop 2.Reg* 5/11; Chodzi v nich [*Turków*] kiedy trzebá póspolity człowiek ku potrzebie woienny/ ták oracz/ niewolnik/ iáko y rzemieśnik *BielKron* 260; O kupcoch/ Rzemieśnikoch/ y fzynkarzách/ ktorzi żadney ziemi niemáią/ ále dowćipem fwym żywności fzukáią/ trudno co pewnego może być ftánowiono. *ModrzBaz* 122v, 123; w ktore [*bractwa rzymskie*] fię dáwáią wpifywác Kárdynałowie/ Kłiążętá/ Gráffowie/ Pánowie/ Sláchtá/ Kupcy/ Rzemieśnicy/ roboćiąże/ y gmin choć napodleyfzy *ReszHoz* 118; *BielSjem* 19, 20; *BielRozm* 11; Bá zgoła Rzeczpóspolita z tego pięciorgá złożona iest z Oraczá/ z Zołnierzá/ z Sędziogo/ z Kupcá/ z Rzemieśniká. *GórnRozm* L3v; *GostGosp* 102, 158; *SarnStat* 285; *GrabPospR* L3v [2 r.]; *PowodPr* 48.

Wyrażenia: »rzemieśnik ręczny« (1): Cerdo, Gárbas/ Białskornik/ á przitym też każdy rzemieśnik ręczny bywa rzeczón. *Mącz* 48c.

»rzemieśnik [jakiego] rzemiosła« = *artifex artis Vulg* (3): á żadny rzemieśnik iákiegożkolwiek rzemiosłá nie będzie w tobie [*Babilonie*] iuż nigdy nálezion *RejAp* 153v; *BielSpr* 53v; *WujNT Apoc* 18/22.

Zestawienie w funkcji n-loc: bibl. »Dolina Rzemieśników« = *Dolina Cieśli* (1): Máonáthemu národził fię Ofrá/ á Sáráiałzowi vrodził fię Ioáb oćiec Doliny rzemieśników *BibRadz 1.Par* 4/14.

Szeregi: »rzemieśnik albo chłop« (1): Vrzędnik ma to opátrzyć/ kiedy Pánfki wláłny rzemieśnik álbo chłop robi w ktorym infzym imieniu *GostGosp* 12.

»(tak) kupcy (a. przekupniowie), (i, jak) rzemieśnicy« = *mercatores et opifices Modrz; mercatores, (et) artifices a. mechanici JanStat* [szyk 10:1] (11): Widziałem że fię ták w niektórych Rzeczáchpóspolitych záchowuie/ iż kupcy y rzemieśnicy/ [...] pod przysięgá zeznáwác mułzá/ wiele ktory zyłkał. [...] Aleć kupcow y rzemieśnikow towar/ ábo fummá ná towar náłożoná/ niemoże być okrom fzkody máiętności ich vmnieyfzoná. *ModrzBaz* 122v; *BielSjem* 24; KVpcy/ rzemieśnicy/ y inni tákowi niech kupczá rzeczámí potrzebnými ku potrzebám ludzkim. *SarnStat* 276; Przekupniowie

y rzemieślnicy szlachecy targowé niech dáią. *SarnStat* 277, 276, 278 [3 r.], 279, 286. [Ponadto w połączeniach szeregowych 11 r.]

【»rzemieśnik i warkmistrz«: Ták káždy rzemieśnik y warkmistrz (*marg*) (alias mistrz) (–) [*faber et architectus Vulg Eccli* 38/28] który noc iáko y dzień łtrawi: który ryie obrázy ryte á wftáwiczność iego przemienia málowanie. *KsięgiEklez* M3v.]

Jako ostatni człón we wespółzrędnym połączeniu dwu- lub wieloczłónowym: »i in(n)i (a. inszy) rzemieśnicy« (9): Ciełła/ Murárze/ y inni Rzemieślnicy/ álbo ich pomocnicy/ ielliby kogo zrzucenim ná doł iákíey máteryey obrázili álbo zábili/ nie winni łą mężoboyftwá áni obráženia *GroicPorz* mm2v; *Mqcz* 113a; Tákże y ciełlá y wzyfscy ini rzemieślnicy y łobie dobrze czynią y ludzióm. *RejZwierc* 94v, 60; [*Gdzie wojska staną*] tám też łą rzemieślnicy wšelkiego rzemiołlá/ Kráwcy/ Piekárze/ Rzeźnicy/ Kuchárze/ Słofarze/ Kowale/ Płátnerze/ y inni rzemieślnicy *BielSpr* 53v; *BudBib* 1.*Esdr* 3/7; *ModrzBaz* 45v; Kowale/ Kołodzieie/ Kácźmarze/ cí też máią nie dármo ná imieniu siedzieć/ y inłzy wšelácy rzemieślnicy *GostGosp* 32; *CiekPotr* 32.

W przen (3) : Przekłéty tźłowiek który tzyri ryty álbo lity Obras obrzydzenie Pańłkie/ robothę rąk rzemieślnikow *KrowObr* 111; *BudBib* *Deut* 27/15; *ModrzBaz* [41]v.

Przen (13) : *RejWiz* 115; A iellifź mądrość wzytki rzeczy łpráwuie izálź nád nię ielł gdzie lepłzy rzemieśnik w tych rzecźach ktore łą? *BudBib* *Sap* 8/6; *SkarŻyw* A3; *GrabowSet* K; Teraz ná łpráwy Boże pátrzym iáko ná rozebrány zegarek/ [...] y rzemieśnikowi przygániamy. Ale gdy łię złóży ten zegar/ poznamy wielkiego rzemieśniká *SkarKaz* 4a.

Szereg: »rzemieśnik i budowniczy« (1): Abowiem oczekawał [*Abraham*] miáłtá onego fundámenty máiącego: ktorego rzemieśnik y budowniczy [*artifex et conditor*] ielł Bog. *WujNT* *Hebr* 11/10.

a) Twórca, sprawca, wykonawca (3) : Bo y tu káżdą łpráwę ktoźkolwiek łpráwuie/ Závždy iey rzemieśniká napirwey gotuie. *RejWiz* 114.

rzemieśnik czego (2): Tę gołpodę zápiřano/ By w niey błaznow probowano. Tu łą dziwni w tey piwnicy/ Szalonych łbow rzemieślnicy. *RejZwierc* [238]; [*Mówi Bóg do Izraela*:] y podam cíę do rąk mężow zuchwáłył/ rzemieślnikow trácenia. *BudBib* *Ez* 21/36.

b) Iron. *O tłumaczach Pisma św. dokonujących przekładu w sposób nieumiejętny* (3) : vpomina ie [*król angielski ksiąźęta*] theź/ áby nowego Teřtámentu Niemieckym ięzykiem nie dáli Drukowác/ bo iuź znamy tego rzemieśniká [*tj. Lutra*]/ który dobre pímo złým wykłádem przewróci á łkází. *BielKron* 199v; zá ktora łtroną iřć woli/ iellif zá powłzechnym Kořćciołem/ [...] álbo zá głupimi rzemieślnikámi *ReszPrz* 53, 102.

c) Ktokolwiek biegły w swojej specjalności (1) : tedyć niewiem komuby lepíey miáłá być poruczóná łpráwá okołó praw/ iedno onym/ o ktorychem mowił/ ludzióm we wšelákich náukách cwiczonym [!] [...]. Bo ielł też to tych rzemieślnikow tá włáściwa zabáwá/ w ktorey rozum łwoj ćwiczyc y náuki łwey wzywác będą mogli. *ModrzBaz* 97v.

a. Z uwydatnieniem przynależności do niższego stanu (10) : *GliczKsiąż* G5v; Nie lituiąc gárgłá [!] łwego dla Rzeczypołpolitey/ áby łwoie poddáne wyzwolił od oblężenia/ vbrał łie [*król Kodrus*] iáko rzemieśnik w prófte łzáty/ [...] łzedł miedzy woylko ich [*Attenian*] *BielKron* 75; [*Podczas oblężenia Konstantynopola przez Turków*] Lud połpolity/ iako rzemieślnicy/ niewiáłył/ wlazłzy ná

mury mieyŃkie bronili kámieńmi do kilká dni. *BielKron* 251v, 204v, 255; Ani fię z rodzái u wielkiego chłubić áni vbogiemi rzemieśniki gárdzić mamy. *SkarŻyw* 241 *marg*; *GostGosp* 158; *WujNT* 47.

Szereg: »rzemieśnik a(l)bo kmieć« (2): *BielKron* 119v; Ten co dziś ieŃt kowalem ábo ízewcem/ á kto wie ieŃli z krolewŃkiego ábo woiewodziego plemienia nie idzie? A ten co teraz woiewodá y fláchćicem/ być może/ íŃz z rodzai u tefz/ tákiego rzemieśnika ábo kmiećiá pochodzi. *SkarŻyw* 241.

2. [zool. *Aegithalus pendulinus* Vig. (Rost); *remiz*, ptak z rodziny sikorowatych (*Paridae*), nazywany rzemieślnikiem ze względu na budowane przezeń niezwykle kunsztowne gniazdo: Rzemieśniká doŃtániefz potrzáŃkiem *CygMyśl* E2, E2.]

ECB